

SZABADOS GYÖRGY

ÁLMOS ÉS ÁRPÁD

„Okos elméjében, s mind vitézségében az atyát követte igyekezetiben.” A hun és magyar vezérek verses históriája 1661-ben Árpádot méltatta e szavakkal, ám a neki tulajdonított erények egyúttal megidézik apját, Álmost is. Csernátони Miklós sorai mai is megállják helyüket, hiszen Árpád életműve Álmoséval együtt értelmezendő. Apa és fia

fémjelzi a magyarként nevezendő múlt kezdeteit. Kettejükre vezethető vissza az a tény, hogy a magyar etnikai tudatú emberek ma Közép-Európában élnek, többségük jelenleg is magyar állami keretek között. Ebből fakadóan róluk írni mindig időszerű, mert minden nemzedéknek joga, hogy új és régi kérdéseket tehessen fel identitásának alapjairól.

A magyarok bejövetele.
Részlet a Feszty-körképéből

Az Álmos és Árpád életét firtató kérdésekre elég szűkszavú választ adnak kútfőink. Amíg döntéseik láncolata – a magyarok politikai megszervezése és mai hazájukba vezetése – maradandó sikertörténeté áll össze, addig e döntéshozó nagyfejedelmek ritkán tűnnek elénk a maguk személyében. És amikor elénk tűnnek, akkor sem minden róluk szóló említés fordítható le korunk racionális nyelvezetére.

ÁLMOS ÉS A TURULMONDA

Az apa, Álmos a mitológia közegeiből indult el a történelem felé. Uralkodói nagyra hivatottságát a turulmonda őrzi. A 14. században szerkesztett, de Árpád-kori gesztákból is merítő krónikáink ezt így adják elő: „Ügyek fia Előd Eunodbilia lánytól Szkítiában/Magorban fiút nemzett, akit Álmosnak neveztek ama esemény miatt, mert anyjá-

nak, amikor az várandós volt, álmlában egy madár, mintegy ölyv formájú, hozzá jövén feltárta, hogy méhéből folyam indul, és nem az ő földjén fog sokasodni. Ez pedig azért volt, mert az ő ágyékából dicsőséges királyok származnak. És mivel a sompnium a mi nyelvünkön álom, és az ő eredete álomtól jövendöltetett, ennél fogva Álmosnak nevezték el, aki Előd, aki Ügyek, aki Ed, aki Csaba, aki Attila [fia volt]...”

Mindezt Anonymus kissé másként adja elő az 1200-as évek elején. Béla király Névtelen Jegyzője Ügyeket s nem Elődöt jelöli meg Álmos apjaként; anyjaként pedig egy Emesu nevű nőt említ, aki egy bizonyos Eunedubelianus vezér leánya volt. A köztudatban Anonymus előadása terjedt el, így az ő nyomán Álmos anyja Emese néven ismert. Ám ennek ellentmond az, hogy ilyesfajta neveket (Emes, Emus, Emse) csak férfiak viseltek az Árpád-korban. Legvalószínűbbnek az tűnik, hogy kései krónikák őrizték meg a

monda archaikus változatát. Itt Eunodbilia (Ünödbeli?) volt az álomlátó/révülő anya: ezt értette félre Anonymus, amikor a 'révülés' jelentésű émés szóból hozta létre Emesu nevét, majd a funkcióját vesztett Eunodbiliából megalkotta Eunedubelianus vezért, és megtette Emesu apjának.

Az Álmos jövőjét kinyilatkoztató látomásról a mondaváltozatok csak annyit árulnak el, hogy ölyv alakjában (forma asturis), vagyis ragadozó madár képében jelent meg. A „turul” nevet viszont egyedül Kézai Simon hagyta ránk, akinek 1285 körül írott gesztájából hiányzik maga a monda. A szót ugyanakkor háromszor is felvette írásművébe, méghozzá a mondáéhoz hasonló eredetjelölő szerepkörben. Először Attila hun király pajzsáról állítja, hogy egy madár látható rajta, amelyet magyarul turulnak hívnak, majd Árpádról és dédunokájáról, Gézáról jegyzi meg azt, hogy a Turul-nemzetségből származnak. Nem hihető

tehát, hogy Kézai éppen Álmos révén ne ismerte volna a turult. Az ellentmondás feloldható azzal, hogy Kézai műve csupán kivonatos másolatban maradt ránk. Ezért helyes mégis turulmondaként számon tartani Álmos mitikus eredettörténetét.

A SZTYEPPEÁLLAM LÉTREJÖTTE

Látszik, hogy a mítoszi hagyaték elemei rejtélyes úton-módon és formában bukkannak fel. A turultól való jövedülés például a krónikáinkban jól megfér az Attila-hagyománnyal. Mindenesetre Álmos pogány eredetmondája olyan erősen tartotta magát, hogy keresztény klerikusaink akkor is felvették historiáikba, amikor a tőle eredt dinasztia már a „szent királyok nemzetsége” lett. Igazat kell nekik adnunk, hiszen nem kisebb történelmi tettet vitt véghez Álmos, mint hogy a legmagasabb politikai egységbe, államba szervezte népét.

Talán meglepőnek tűnik mindez, hiszen a köztudat Álmos szépunokájához, Szent István királyhoz köti a magyar államalapítást. Márpedig ha az állam fogalmán az adott terület lakossága feletti, mástól független főhatalmat értjük, akkor a 9–10. századi Magyarország is megérdemli, hogy eként tartsuk számon; mint ahogy a hazai és a külföldi tudomány jó okkal alkalmazza rá a „sztyeppebirodalom”, vagy a „sztyeppeállam” kifejezést.

A 9–10. századi magyar állami terminológia ismeretlen számunkra: emiatt a történész kénytelen utólag szak kifejezést gyártani. Szerencsére két független forrás segít ebben. A VII. (Bíborbanszületett) Konstantin bizánci császár által 950 körül szerkesztett kormányzati kézikönyv, amely az utókortól a *De Administrando Imperio* címet kapta, Árpádot egy ízben „*Turkia [Magyarország] nagyfejedelme (megas Tourkias arkhon)*” méltósággal említi. Fél évszázaddal később Querfurti Brúnó egy Magyarországra indított levélről szól akképp, hogy azt Gézához, „*a magyarok nagyfejedelméhez (ad Ungarorum seniorum magnum)*” intézték. Mivel Árpádot és dédunokáját, Gézát egyaránt „nagyfejedelm” jelentésű uralkodói titullussal il-

lette egy-egy külhoni szemlélő (előbbi görögül, utóbbi latinul), nem túlzás az általuk vezetett államot utólag Magyar Nagyfejedelemségnek neveznünk.

A magyar sztyeppeállam létrejöttéről szóló két mű az 1740-es évekre vált ismertté hazánkban. Ezek nemcsak mondanivalójukban, de keletkezési körülményeikben is eltérnek. Az egyik, Anonymus gesztája egyvégtében készült történelem, míg a másik, a *De Administrando Imperio* többszerzős diplomáciai-kormányzati ismerettár.

ANONYMUS TUDÓSÍTÁSA

Béla király Névtelen Jegyzője önálló belső fejlődésben láttatja a magyar egyeduralom kezdetét. „*A magyarok bátor és hadi vállalkozásokban félelmetes népe a szkítáktól ered, amelyet a saját nyelvükön Dentümogyernek [Dentumoger] hívnak. Földjük olyannyira megtelt az ott született népek sokaságával, hogy az sem táplálni, sem befogadni nem tudta őket. Ezért a hét fejedelmi személy, akiket a mai napig hétmagyarnak [Hetumoger] hívnak, nem tűrve tovább a hely szűkét, tanácsot tartott, hogy szülőföldjüket elhagyva olyan területet foglaljanak el, amelyet benépesíthetnek, s ehhez a fegyveres harctól se riadnak vissza. Választásuk Pannónia földjére esett, amelyről az a hír járta, hogy annak az Attila királynak a földje, akitől Álmos fejedelem, Árpád apja származott. Akkor a hét fejedelmi személy közös és végérvényes döntésre jutott, miszerint a megkezdett utat csak úgy tudják véghezvinni, ha fejedelmet és parancsolót választanak. [...]*”

Akkor egyhangúan így szóltak Álmos fejedelemhez: »*A mai naptól fogva téged választunk meg fejedelmünké és parancsolónkká. Ahová a sors elvezet téged, oda mi is követünk.*« Akkor az említett férfiúk megerősítették Álmos fejedelemnek tett esküjüket: *pogány módra vérüket egy edénybe csorgatták. Bár pogányok voltak, közösen tett hűségesküjüket halálukig megtartották a következők szerint. Az eskü első pontja úgy hangzott, hogy maguk és utódaik fejedelmé mindenkor Álmos nemzetségéből származzék. Az eskü második pontja úgy szólt, hogy a közös vállalkozások során szerzett javakból mindegyikük részesedhessen. Az eskü harmadik pontja szerint a fejedelmi személyek és fiaik a fejedelmi tanácsnak és az országos méltóságoknak*

mindig részesei maradjanak, hiszen Álmost szabad akaratukból választották meg uruknak. Az eskü negyedik pontja úgy szólt, hogy ha utódai közül bárki hűtlennek bizonyulna a fejedelmi személyhez, és ellentétet szítana a fejedelem és rokonai között, a vétkesnek éppúgy vére ontassék, miként ők is vérükkel erősítették meg Álmos fejedelemnek tett esküjüket. Az eskü ötödik pontja szerint ha valaki Álmos fejedelem és a többi fejedelmi személy közül megakarná szegni az eskü rendelkezéseit, sújtsa örök átok.”

Anonymus előadását kétségkívül a lovagkor szelleme hatja át, de a verszerződéssel megpecsételt szövetség az ókortól fogva ismert sztyeppei szokás. Hérodotosz a szkítákról jegyezte ezt fel: „*Esküt a következőképpen tesznek egymásnak a szkíták. Az eskütevők megszúrják magukat árral, vagy kis sebet vágnak a testükön törrel, és vérüket egy nagy agyagcsészében borral keverik. A csészébe ekkor kardot, nyilvesszőt, harci bárdot és lándzsát mártanak, majd a szerződést kötő felek elmondják az esküformát és megisszák a vért, amelybe néhány tekintélyes férfi is belekóstol.*”

A BIZÁNCI VÁLTOZAT

A *De Administrando Imperio* egy külső erőnek tulajdonítja a hatalom közponosítását. Kezdetben a magyarok egy hét „vajda” irányította szövetségi előállamban éltek, és sem saját, sem idegen fejedelmük nem volt. Közülük az „első vajda” volt Levedi, akinek egy előkelő kazár nővel kötött házassága gyermektelen maradt. A kazár kagán magához hívatta Levedit, hogy nemes származása és személyes kiválósága miatt népe fejedelmévé emelje, aki köteles engedelmeskedni a kagánnak. Levedi ezt a megtiszteltetést azzal hátrította el, hogy nincs elég ereje ehhez a méltósághoz, de maga helyett ajánlotta Álmos vajdát, akinek fia is volt, Árpád. „*Megtetszett a kagánnak ez a beszéd, és embereit vele adván, a türkökhöz [magyarokhoz] küldte őket, és ezek megbeszéltek ezt a türkökkel, a türkök pedig jobbnak tartották, hogy Árpád legyen a fejedelem, mintsem atyja, Álmos, minthogy tekintélyesebb volt, egyaránt nagyra becsülték bölcsességéért, megfontoltságáért, valamint vitézségéért, s rátermett volt erre a tisztségre. Így a kazárok szokása és törvénye szerint pajzsra emelvén fejedelmévé tették. Ez*

előtt az Árpád előtt a türköknek más fejedelmük sohasem volt, s ettől fogva mindmáig az ő nemzetségéből lesz Turkia [Magyarország] fejedelme.”

Csak hogy ez a történet nem állja ki a forráskritika próbáját, mert súlyos képtelenségek terhelik. A kagán ötlete kimerül abban, hogy létre kellene hozni egy bábállamot, de a cselekvő fél az alávetésre kijelölt nép, amelyik apa és fia közül a fiút ítéli tekintélyesebbnek (!), és választja első fejedelemmé. Ezt az állítást nemcsak az elemi logika, hanem több más forrás is cáfolja. A turulmondán és a vérszerződésen kívül egy 13. századi világhírnév és a 14. századi *Zágrábi krónika* egyértelműen Álmost jelöli meg az első magyar uralkodónak. Álmos utólagos „trónfosztásáról” csak találgatni lehet; a fejedelmválasztás e bizánci változatról legalább azt tudjuk, hogy történelempótló toposz. A *De Administrando Imperio* írói ugyanis itt a mű egyik korábbi fejezetéből vett államszervezési modellt hasznosították újra, amely szerint dalmáciai népek „siettek” bizánci alattvalókká válni, hogy cserébe saját előkelőik közül választhassanak báburalkodót.

Rádásul éppen ez a forrásunk adja hírül, hogy a kazároktól elpártolt kabarok a magyarokhoz csatlakoztak; egy 10. századi muszlim kútfő pedig arról tudósít, hogy a kazárok körülcsoportolták magukat a magyarok és más népek ellen. Könnyen belátható mind ebből, hogy a magyar államszervezéshez nem volt közük a kazároknak.

A régmúlt forrásait természetesen nem lehet általánosítva hitelesnek vagy tévesnek ítélni; az egyes állításokat egyenként kell mérlegelni. Ilyenformán noha Anonymus előadása összességében hihetőbb, mint a bizánci változat, egyes elemei kételyt, hiányérzetet keltenek. Mert bajosan hihető, hogy hét fejedelmi személy, aki addig sikeresen kormányzott egy vitéz és harcias népet, egy tervezett szállásváltás kedvéért vesse alá magát egyikük – örök időkre szánt – főhatalmának, méghozzá minden kényszer nélkül. Ismerve a sztyeppei államok erőteljes katonai jellegét, az tűnik életszerűbbnek, hogy Álmos nemzetsége fegyveres erővel szerezte meg az egyeduralmat.

HOL ÉS MIÉRT?

A *De Administrando Imperio* jóvoltából viszonylag pontos fogalmunk van arról, hol éltek a magyarok a honfoglalás előtt. Ami Anonymusnál Dentümgöyer, az Báborszületett Konstantin könyvében Etelköz (Etelkuzu) néven szerepel, ám bizánci kútfőnk tájleírást is ad. Etelköz – „folyóköz” – a Dnyeper, a Bug, a Dnyeszter, a Prut és a Szeret folyók vidékét, végső soron a Fekete- és az Azovi-tenger északi előterét jelenti, amelyet nyugat felől a Kárpátok hegykoszorúja határol.

A „hol” kérdése ily módon tisztázódott, de a „miért” még tartogat gondolkodnivalót. Honnan volt Álmosnak ereje a fejedelemség megszerzéséhez?

A nyers katonai kényszer csak ideig-óráig elég; azt nemzedéken keresztül sikeresen működtetni nem lehetséges uralkodói bölcsesség nélkül. Abban a korban ez a fajta bölcsesség nem pusztán az egyén rátermettségét jelentette; legalább ennyire számított a generációk során felhalmozott tapasztalat, illetve annak emléke, hogy a nemzetségnek uralkodó őse (is) volt. Így máris nagyobb bizalommal viseltethetünk Álmos Attilától való származásának hagyományára, mint azt a némi kor túl szigorú filológiai kritika részéről tapasztalhattuk.

A „mikor” kérdésre adandó felelet a magyar sztyeppeállam kezdeteivel összefüggően Álmos és Árpád személyes történetéhez is közelebb vezet bennünket. A kiindulási pont újra Anonymus, aki Álmos szüleinek házasságát 819-re teszi, így az első nagyfejedelm világra jövetele 819/820-tól számítható. Rejtély, hogy a Névtelen Jegyző honnan merítette ezt a dátumot, de adata nagyságrendileg helytálló. Más kútfőkből tudjuk, hogy 894-ben (895-ben) Árpád fia Levente a bolgárok ellen viselt hadat, vagyis Álmosnak ekkor már fegyverbíró unokája volt.

Ebből következően Álmos idős férfiként érthette meg a magyar-bolgár háborút, ha egyáltalán megérte. Egy bizánci szerző ugyanis kétértelmű közléssel szolgál a 9. század végének uralmi

---

A magyar szekerek bevonulása. Középpontban a fejedelemszöveg. Ün. kamera futásos ábrázolás

---

A táltos áldozata jelenet Feszty Árpád panorámaképén

viszonyairól. György barát krónikájának folytatója előadja, hogy VI. (Bölcs) Leó császár követet küldött a magyarokhoz, rábírva őket a bolgárok elleni harcra. A bizánci követ „*elment, találkozott azok fejével, Árpáddal és Kusanésszal, és miután megállapodtak egymással a támadást illetőleg, és kezeseket is kapott, visszajött a császárhoz.*” Kusán a hazai hagyomány Kurszánjával azonos, aki a magyarok gyulája, fővezére volt. Ebből viszont nem derül ki, hogy Árpád és Kusán/Kurszán ekkor milyen minőségben voltak a magyarság „fejei”, és hol volt ez idő tájt, 895 körül Álmos.

A KATASZTRÓFAELMÉLET KRITIKÁJA

Mit tudhatunk Árpád életidejéről? Igen keveset, és még azt is Álmoshoz viszonyítva. „*Amikor Álmos fejedelem érett ifjúvá serdült, nőül vette egy kiváló, ugyanazon földből való vezér lányát, akitől Árpád nevű fia született, akit magával vitt Pannóniába*” – írja Anonymus. Árpád ilyenformán akkor jöhetett a világra, amikor apja egyeduralomra jutott; születési ideje a Magyar Nagyfejedelemség megalapításához állhat közel. Történt mindez 850 körül, avagy óvatosabb becsléssel szól-

va a 9. század derekán. 862-ben pedig magyar harcosok tűntek fel Nyugat-Európában, frank területeken.

A két esemény közelsége arra enged következtetni, hogy Álmos államalapítása egy új külpolitikai irány kezdetét is jelentette. A közel egykorú, egymástól független forrásokból nemcsak az új irány nyomai, hanem a honfoglalás okának és időrendjének új, lehetséges összefüggései bontakoznak ki.

Hinkmar reimsi érsek évkönyvébe a 862. évhez az Ungri nevű, ismeretlen ellenségek támadását jegyzi be. A következő hír 881-ig várat magára, viszont helymegjelöléssel egészül ki. „*Az első csata a magyarokkal Bécsnél, a második csata a kabarokkal Culmite mellett [volt]*” – áll a *Salzburgi évkönyvek* lapjain. A 890-es évektől kezdve sűrűsödnek a magyar harci cselekmények. 892-ben Arnulf frank király oldalán még a morvákra, 894-ben viszont már Arnulf birodalmára támadtak. A 895-ös, bolgárok elleni hadjáratot a fuldai évkönyvíró jóvoltából keltezhetjük. 899–900 között több ezer lovas íjász teljesítette észak-itáliai „kiküldetését”, és győzte le I. Berengár királyt. 900-ban Bajorország, 901-ben Karintia és Itália vált célponttá. 902-ben a bajorok tárgyalás ürügyén orvul meggyilkolták Kurszán gyulát, emiatt 903 magyar bosszúhadjáratot hozott számukra. 904–905 között immár I. Berengár király szövetségeseként hadakoztak magyarok Észak-Itáliában, 906-ban két ma-

gyar sereg támadt Szászországra. 907 nyarán a Magyar Nagyfejedelemség védekezésre kényszerült a Keleti Frank Királyság indította hadjárat ellen. Ennek végkifejlete, a július 4-én és 5-én vívott pozsonyi csata korai hadtörténelmünk legfényesebb helytállását hozta.

Ezek a katonai adatok a Magyar Nagyfejedelemség teljes biztonságérzetét mutatják. Nem kellett etelközi hátba támadástól rettegnie: ezért nem helytálló a *De Administrando Imperio*-féle katasztrófaelmélet, amely alapján a honfoglalást a besenyőktől elszenvedett vereség váltotta ki. Ám a meghódított népességtől sem volt miért tartania: ez az anonymusi fegyveres foglalkozás teória ellen szól, hiszen a magyar hadműveletek a Kárpát-medencén kívüli régiókat sújtották, nem a belső térségeket. Álmos és Árpád magyarjai ugyanis nem egy kihalt vidékre vonultak be, hanem lakott, de etnikai és politikai szempontból megosztott tájra. Ennek a 9. század közepe óta jól kiismert kedvező természeti adottságai szinte vonzották egy erős sztyeppei hatalom honfoglalását, az avar, onogur, szláv és bajor lakók pedig szemmel láthatólag nem tanúsítottak ellenállást.

A HONFOGLALÁS HOSSZÚ FOLYAMAT

A 862 és 907 közötti időszak két végpontját a magyarok első nyugat-euró-

pai támadása és a Kárpát-medencén belüli honvédő csatája jelöli ki. E 45 évről csak egy-egy pillanatfelvétel jutott korunkra, de ezek is a harcok résztvevőire szorítkoznak, és a társadalom békés többségének betelepítése rejtve marad előlünk. Abból a megfontolásból, hogy egy Kárpátokon belüli támaszponttól jobban lehetett követni a Karoling-területek fejleményeit, valószínűnek tűnik az a régészeti és történeti érvekre épülő vélemény, amely a magyar nép honfoglalását a 9. század közepén kezdődő, hosszas folyamatként látatja. Ehhez annyi kívánczik hozzá, hogy a Kárpát-medence tervszerű megszállása és főhatalmi integrációja Álmos és Árpád nagyfejedelem múlhatatlan uralkodói érdeme.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni apa és fia együttes jelentőségét, hiszen az Álmos és Árpád közötti hatalomváltás a Kárpátokon belül ment végbe. Anonymus ezt úgy beszéli el, hogy Ungvár alatt Álmos átadta fiának az uralmat, míg a *Képes krónika* sötétebb képet fest: Árpád „apját, Álmost Erdélyben megölték, nem mehetett be ugyanis Pannóniába”. Tekintettel arra, hogy a sztyepei uralkodók megbízatása élet-hossziglan szólt, a krónikásváltozat is hihető. Álmos indoklás nélküli végzetére utólagos magyarázatok születtek, szakrális gyilkosságról, engesztelő áldozatról szólva, ám ezek csupán egyetlen mondatra épülnek. Még az is lehet, hogy a krónikahely első fordítója, Ben-

cédi Székely István jutott legközelebb a valósághoz 1559-ben: „Az Almos pedig Erdélybe hala meg, es nem lathata mint egy Aaron ez Pannonianac földet.”

Ám így végképp nem tudjuk biztos dátumhoz kötni az apa halálát és a fiú hatalomra jutását, minthogy a köznépek beköltözésének folyamatában sem jelölhetjük meg a nagyfejedelmi kíséret szállásváltását. Két halvány nyomunk akad csak, amelyek 894-re mutatnak. Az egyik Árpád és Kurszán említett tárgyalása a bizánci követtel a bolgárok elleni hadjáratról 894-ben: ekkor Árpád már uralkodóként volt a magyarok egyik „feje”. A másik a magyar krónikák fehérlő-mondája, Pannónia fehér lóért, aranyos fékért és aranyos nyeregért történt jelképes megvétele. Mivel ennek szenvedő alánya, Szvatopluk morva fejedelem 894-ben hunyt el, s mivel a fehérlő-monda Álmos halála után következik krónikáinkban, Álmos végideje Szvatopluk halála elé keltezendő.

ÁRPÁD ORSZÁGLÁSA

Ha a fenti okfejtés megállja a helyét, akkor Árpád 13-14 évig volt Magyarországon egyeduralkodója, halálának évéről ugyanis van forrásunk. „Árpád fejedelem ezután az Úr megtestesülésének 907. esztendejében elköltözött e világról. Tisztességgel temették el egy patak forrása felett, ahonnan az kőmederben folyik Attila király városába. A magyarok megtérése után azon a helyen egy Fehérnek nevezett templomot emeltek a szent Szűz, Mária tiszteletére.” Anonymusnak ez a közlése hitelesnek vagy legalábbis hihetőnek tűnik, ekképp Árpád országlásáról is időkeretbe foglalt képet kaphatunk. Ezek az esztendők egyértelműen sikertörténetről beszélnek: megszilárdult a Kárpát-medence politikai integrációja, Észak-Itália, Bajorország és Szászország földjét érték támadó hadjáratok, sőt talán Árpád érdeme a Magyar Nagyfejedelemség sikeres erőpróbája is.

A 907. esztendő két fontos eseménye a Pozsony melletti győzelem és Árpád halála. A dátumazonosság okozati összefüggés levezetésére csábít, csak hogy ezt nem támasztják alá források. Eleve intő jel, hogy míg Árpád elhunytáról Anonymuson kívül senki sem emlékezik meg, addig a Keleti Frank Birodalom kudarcba fulladt támadásáról kizárólag külhoni kútfők szólnak. A csata idejét július 4-5-re rögzíthetjük, ezzel szemben Árpád az

év bármelyik napján elhunyhathott. Az a közkeletű „hír”, mely szerint Árpád idősebb fiaival együtt a pozsonyi csatásokon esett el, csak városi legenda: inkább tükrözi a 19-20. század, mint a 10. század magyar eszmevilágát.

Álmos és Árpád emlékezetének nincs szüksége álmítoszokra. A hiteles mondai elemek (turulmonda, vérszerződés, fehérlő-monda) világán túl kirajzolódó történelmi tabló persze inkább hatásukban, mint cselekvő személyükben mutatja be első nagyfejedelmünket, akiknek egyéni sorsa alig adatolható. Hanem életművük a közép-európai magyar történelem alapjait fektette le. Az apa és fiú életpályája – mint ahogy az általuk sikeresen levezényelt honfoglalás is – csak egymásba fonódva szemlélhető.

A honfoglalás 862 és 907 közé tágítható korszakán, sőt a Kárpát-medencén belül ment végbe a hatalomátadás apa és fia között. Mindezeknél fogva a 19. századra rögzült felfogás némi újragondolást igényel. Árpádot nem tartjuk a honfoglalás egyedüli főhősének. Történelmi jelentőségét azonban semmivel sem kisebbítheti az a tény, hogy a sorsfordító szerepen osztoznia kell apjával. Ellenkezőleg: a reális múlton alapuló nemzeti emlékezet csak nyerhet azáltal, ha köztudatunkban a fiú mellé odaállítjuk apját, Árpád mellé Álmost. A tanulságok levonása pedig ne a próza gyalogszerrel járó nyelvezetén fejeződjék be, hanem Csernátóni Miklós 1661-ben íródott históriás énekének soraival:

„Ellepte népével itt e derék földet,
De nem vigeszhette-el, a mit elkezdett,
Azért, hogy ilyen igyekezeteket
Félben ne hadgyák, Árpád mind ezeket,

A mellyeket Álmos szándékában
feltött,
Atya nyomdokiban úgy megerősödött,
Hogy ezekben semmi féle csorbát
nem tett,
Nagy dicséretesen szépen el végezett.

Álmos hogy elvégezé pálya futását,
Az Parkak ellenzván élete folyását,
Erdélyben temetvén meg hidegült
tagját,
Választák helyette hadnagyul a fiát.

Jól lehet, hogy nem él Álmos immár
testben,
De él a fiában, mert e mindenekben,
Okos elméjében s mind vitézségében
Az attyát követte igyekezetiben.” ♦